

ERDEM VE ANLAMINI YİTİREN BATI

■ ÖZELLİKLE LİBERALLER ARASINDAKİ POPÜLER YAKLAŞIM BATI'YI "AYDINLANMA" DEĞERLERİ İLE TANIMLAMAKTIR. İNSAN HAKLARINA ÖNEM VEREN, DEMOKRATİK, AKLA VE BİLİME ÖNEM VEREN, GÜÇLÜ BÜROKRASIYE SAHİP ÜLKELER BATI'DIR. BATI'NIN "ÜSTÜNLÜĞÜNE" VURGU YAPANLAR BU TANIMI ÇOK SEVERLER.

ESAS İTİBARIYLA NET BİR ŞEKİLDE BATI DÜNYASI OLARAK SAYILAN ÜLKELERİN ORTAK ÖZELLİĞİNİN HRİSTİYANLIK, HATTA KATOLİK HRİSTİYANLIK OLDUĞU GÖRÜLEBİLİR. BATI DERKEN, ANTİK YUNAN VE ROMA MEDENİYETİNİN KATOLİK HRİSTİYAN MİRASÇILARINI KASTEDECEĞİM.

Geçen ay Lacivert dergisi yazımda Batı'nın Filistin'e karşı tavrını tutarsızlıkla eleştiren bir yazı kaleme almıştım. O yazıda Batı'nın bu tavrının nedenleri üstünde durmamıştım. Bu yazımda bu konuyu ele almak ve Batı'nın içine düştüğü anlam krizini ele almak istiyorum.

Analizime geçmeden önce Batı kavramı üzerine durmanın faydalı olacağı kanaatindeyim. Felsefeci hastalığı, bir kavramı analiz edeceksek önce onu anlama gereği duyarız. Peki, o zaman Batı nedir? Bu soruya genellikle coğrafi olarak cevap verilir, Batı Yarımküre'deki ülkeler, yani Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika kıtası (ABD ve Kanada) sayılır. Genelde bu tanıma Avustralya ve Yeni Zelanda da eklenir. Bu tanım iki açıdan tatmin edici değildir, zira Avrupa içinde kimlerin sayılacağı muğlaktır. Mesela Rusya veya Sırbistan bir Batı ülkesi midir? İkincisi, biz coğrafi değil kültürel bir tanımla ilgileniyoruz. Mesela neden Avustralya ve Kanada açıkça Batı sayılırken, Rusya ya da Meksika'nın batılı oluşu muğlaktır? Bu ülkeleri birbirinden ayıran nedir? Bu sorular cevapsız kalır. Merak ettiğimiz şey tam olarak bu ülkelerin ortak noktasıdır.

Özellikle liberaller arasındaki popüler yaklaşım Batı'yı "Aydınlanma" değerleri ile tanımlamaktır. İnsan haklarına önem veren, demokratik, akla ve bilime önem veren, güçlü bürokrasiye sahip ülkeler Batı'dır. Bazen buna serbest piyasa ekonomisine sahip olma şartı da eklenir. Özellikle Batı'nın "üstünlüğüne" vurgu yapanlar bu

tanımı çok severler. Osmanlı'nın son döneminde batılılaşmayı savunanların aklındaki tanım da muhtemelen buydu. Ancak bu tanım yine yetersizdir, zira Batı şemsiyesi içinde yaşayan çok sayıda ülkenin tarihleri boyunca bu değerlerin dışına taşıkları aşikârdır. Nazi Almanya'sı Batı değil miydi? Üstelik bu tanım aldatıcı bir şekilde Batı'nın akla ve bilime önem veren tek medeniyet olduğunu ima eder. Dahası bir kere bir devlet asgari bir şekilde bu değerlere sahip olduğunda Batılı sayılması gerekmez mi? Batılı solcuların da dikkat çekeceği gibi bu tanım sadece teoride doğru görünmektedir, zira Batılı ülkelerin tarihi ırkçılık, sömürgecilik ve emperyalizmle doludur. Son olarak da Batı'nın tarihini Aydınlanma ile başlatmak çoğu insana doğru görünmeyecektir.

Batı'nın ortak özelliği Hristiyanlık

Bir başka popüler tanım tarihsel kökenlere atıfla Batı'yı tanımlamaya çalışmaktır. Bu yaklaşımda Batı medeniyeti Antik Yunan ve Roma ile başlatılır. Bu medeniyetler felsefe, sanat, hukuk ve devlet yönetiminde çığır açan bilgi birikimi üretmiş ve geniş bir havzayı etkisi altına almıştır. Bu kültürle etkileşerek, onun havzasından koparak gelişen tüm kültürler ve medeniyetler Batılı olarak yorumlanabilir. Esas itibarıyla net bir şekilde Batı dünyası olarak sayılan ülkelerin ortak özelliğinin Hristiyanlık, hatta Katolik Hristiyanlık olduğu görülebilir. Ben bu yazımda Batı

tanımı olarak bunu kullanacağım. Batı derken, Antik Yunan ve Roma medeniyetinin Katolik Hristiyan mirasçılarını kastedeceğim.

Batı medeniyeti bu tanım altında çeşitli dönemler geçirdi. Bunlardan aydınlanma ve bilimsel devrim ile daha sonra ortaya çıkan post-modernizm epey etkili oldu. Bunlar Batı medeniyetinin iki temel kökü olan Platoncu-Aristocu dünya görüşü ile Katolik Hristiyanlığın yargılanmasını da içeriyordu. Bu yargılamanın bir ayağı bilimsel devrimdi ki kanaatimce olumluuydu. Ancak birazdan değineceğim gibi yargılama burada durmuyordu.

Sosyolojinin kurucu isimlerinden Max Weber'e göre Aydınlanma ardından Batı rasyonalizasyon ve büyüünün bozulması etkisine girdi. Rasyonalizasyon, geleneksel, spontane ve duygusal yaşam biçimlerinin giderek daha fazla hesaplanmış, verimli ve kontrollü bir şeyler yapma biçimiyle yer değiştirdiği süreci ifade eder. Bu süreç ekonomi, hukuk, politika ve din dâhil olmak üzere toplumun çeşitli yönlerinde görülmektedir. Bilimsel ve mantıksal yöntemlerin insan faaliyetinin tüm alanlarına uygulanmasını içerir. Bu, verimliliği, öngörülebilirliği ve kontrolü amaçlayan bürokratik yapıların, resmi kuralların ve uzmanlaşmış rollerin geliştirilmesine yol açar.

Büyünün bozulma süreci

Büyünün bozulması, dünyanın daha az gizemli, öngörülebilir, daha seküler, hesaplanabilir ve yönetilebilir olarak algılandığı

süreci ifade eder. Dini ve mistik dünya görüşlerinin gerilemesi, yerini daha bilimsel ve pragmatik bir bakış açısına bırakır. Bu değişim, insanların çevrelerindeki dünyayı algılama ve onunla etkileşim kurma biçiminde önemli bir değişikliğe işaret eder. Dünya, rasyonel yollarla giderek daha fazla anlaşıldıkça büyüsü bozulur ve doğaüstü veya ilahi müdahaleye dair geleneksel inançlar aşınır. Büyünün bozulması süreci, bilimsel anlayışın ve rasyonel düşüncenin dini veya mistik açıklamalara göre öncelikli olduğu daha seküler bir topluma yol açar.

Weber bence çağını aşacak bir şekilde büyüünün bozulmasının sonucu olarak dünyanın daha az derin ve anlamlı görülebileceğini öngördü. Aydınlanma ve akılcı modernizm daha sonra yerini onu eleştiren post-modernizme bıraktı. Post-modernizm Aydınlanmadan farklı olarak evrensel ve mutlak hakikati reddeder. Hakikat algımızın güç dinamikleri, kültür ve dil tarafından şekillendiğini iddia ederler. Bunu bilimsel iddialar için de geçerli görürler ve aydınlanmanın insanlığın daha iyi bir geleceğe gideceği görüşünü de kabul etmezler. Aydınlanmadan farklı olarak kapitalizm, liberalizm, demokrasi, milliyetçiliği eleştirir, ideal sosyal sistem fikirlerine şüphe ile yaklaşır. Bu anlamda Post-modernizm Weber'in tanımladığı rasyonalizasyon sürecine karşı durur. Rasyonalizasyonu ortadan kaldırmak beraberinde büyüünün bozulmasını da ortadan kaldırır mı? Kanaatimce cevap hayırdır. Post-modernizm büyüünün bozulmasını arttırdı, çünkü mutlak hakikati reddeden her şey toplumsal olarak okuyan bir sistem büyüü daha da bozar.

BİREYÇİLİK VE DUYGUCULUKTA TEK MUTLULUK KAYNAĞI HEDONİZMDİR. BU TARZ BİR ORTAMDA İNSAN HAKLARI YA DA HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ SÖYLEMLERİ KENDİ KONFORUNU VE YAŞAM BİÇİMİNİ KORUMA AMACI GÖRMEKTEN BAŞKA BİR İŞLEVE SAHİP OLAMAZ. BU İLKELER KONFORUNUZU TEHDİT EDERSE, KOLAYLIKLA TERK EDİLİRLER.

Aydınlanma başarısız mı oldu?

Şimdi ana sorumuza dönelim. Batı insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi söylemlerinde neden tutarsızlığa düşüyor? Bunun cevabının anahtarı kanaatimce Alasdair MacIntyre'in 1981 yılında yayınlanan Erdemden Sonra kitabında veriliyor. MacIntyre, gelenekten ve dini otoriteden bağımsız, rasyonel bir ahlak temeli kurmaya çalışan Aydınlanma projesinin sonuçta başarısız olduğunu savunuyor. Bu başarısızlığın, ahlaki yargıların nesnel gerçeklerden ziyade kişisel tercihlerin ifadesi olarak görüldüğü duygucu kültüre yol açtığını iddia ediyor. Aslında daha İskoç aydınlanmasının dev ismi David Hume bu projenin başarısız olacağını görmüş ve ahlaki önermelerin doğruluk değeri atfedilemeyen duygusal ifadeler olduğunu beyan etmişti. Daha sonra pozitivizm de bu görüşü benimsemişti. Post-modernizm bu başarısızlığı kabullenmiş ve akılla bulunabilecek mutlak bir ahlak olmadığı şeklinde yorumlamıştı. Nesnel ve topluma aşkın bir ahlak yoktu ki bulunsun.

Peki, neden böyle oldu? MacIntyre'a göre çağdaş ahlaki söylem, geleneksel ahlaki çerçevelerin sağladığı bağlamı kaybettiği için bir kargaşa içindedir. Bu kayıp, karmaşık etik sorunları etkili bir şekilde ele almakta zorlanan parçalı ve tutarsız bir ahlaki dilin ortaya çıkmasına neden oldu. O Kant ve Faydacı düşünürler gibi modern ahlak filozoflarını, uygun bir temel olmadan bir ahlak sistemi kurmaya çalıştıkları için eleştirir. MacIntyre, çabalarının ahlaki kavramların aşırı basitleştirilmesine ve yanlış anlaşılmasına yol açtığını iddia ediyor. MacIntyre, ahlaki yaşamın anahtarı olarak karakter ve erdemleri vurgulayan Aristotelesçi erdem etiğine

İŞİTLİ KAPİTALİST-HEDONİST KÜLTÜR BİZE MUTLULUK VADEDİYOR GİBİ GÖZÜKEBİLİR. ANLIK HAZLAR HIZLI MUTLULUK VERİR. AMA BU ANLAM VE DERİNLİKTE YOKSUN MUTLULUK KALICI OLAMAZ VE BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN DA GÖSTERDİĞİ GİBİ DAHA ÇOK ACI VE BOŞLUĞA YOL AÇAR.

dönüşü savunuyor. Bir gelenek bağlamında anlaşılacak erdemlerin, ahlaki karar verme ve iyi bir yaşam arayışı için gerekli çerçeveyi sağladığına inanır. Erdem ettiği hem Katolik Hristiyan, dolayısı ile geleneksel batı anlayışında, hem de özellikle Tasavvuf ve Meşai İslam geleneğinde merkezi bir rol oynar.

İkiyüzlülük bu koşullarda kaçınılmazdır

Tek başarısızlık ahlak noktasında değildi, hayata nesnel bir amaç vermek noktasında da Aydınlanma ve daha sonra zaten böyle bir derdi olmayan post-modernizm başarısız oldu. Dini reddetmenin, kendi deyişi ile "Tanrı'yı öldürmenin", hayatın anlamı olmadığı iddiasına yol açacağını ilk fark edenlerden biri Friedrich Nietzsche olmuştu. Aydınlanma sonrası tüm hareketlerde Batı aşkın bir amaç ya da "meta-insan" anlam bulamadı. Nietzsche ve daha sonra onunla aynı sonuca giden Sartre ve Camus gibi Fransız varoluşçuları içinde bulunduğu "absürtlük" kendi anlamını üretebilecek bir insan hayal ettiler. Ancak böylesi oluşturulan bireyci bir anlam yeterli olabilir miydi? Kanaatimce cevap hayırdır. Sonuçta, onu bağlayacak daha yüksek bir amaç olmazsa, toplum duyguculuğa ve göreceliliğe düşecektir. Bu da bireyciliğe yol açacaktır.

Erdem ahlakında nihai mutluluk (Eudomonia) erdemli bir yaşam biçiminde bulunurdu. Ancak bireycilik ve duyguculukta tek mutluluk kaynağı hedonizmdir. Kişi anlık hazlardan keyif alır ve her

türlü fiziki ya da psikolojik acıdan kaçmaya çalışır. Bu tarz bir ortamda insan hakları ya da hukukun üstünlüğü söylemleri kendi konforunu ve yaşam biçimini koruma amacı görmekten başka bir işleve sahip olamaz. Yılan sizi değil başkasını ısırıyorsa buna duygularınız ölçüsünde tepki gösterirsiniz ama konforunuzdan ödün vermezsiniz. Bu ilkeler konforunuzu tehdit ederse, kolaylıkla terk edilirler. Suriye savaşından kaçanlar ve diğer mülteciler konusunda Batı ülkelerinin verdiği reflexler tipik olarak bu durumun göstergesidir. İkiyüzlülük bu koşullarda kaçınılmazdır.

İşitli kapitalist-hedonist kültür

Aydınlanma sonrası doğan tüketici kapitalizmi ateşe körükle gitti. Hedonizimlerini beslemek için sürekli tüketmek, gösteriş yapmak zorunda kalan bireyler toplumu ortaya çıktı. Tabii bunu sağlamak için para ve gücü ilah edinen bir ortam ortaya çıktı. Platon'un eleştirdiği sofistlerle dolu erdemsiz Atina ortamı yeniden doğdu.

Batı Hristiyan'ken zaman zaman rakip kültür gördüğü Müslümanlarla en çarpıcı şekilde de haclı seferleri aracılığı ile savaşmış, yeri geldiği zaman de-humanize etmiş ve hor görmüştür. Aydınlanma sonrası dünyada Batı'nın Hristiyanlığı neredeyse yok olacak noktaya gelse de Müslüman dünyaya bakışında ciddi bir değişim olmadı. Şimdi de din karşıtı "Yeni Ateist" perspektifi merkeze alarak Müslüman dünyayı hor görmeye ve umursamamaya devam edenler

var. Hristiyan erdemlerini temel olarak anlamlı bir diyalog kurmak mümkündür, ancak bireyci ve hedonist bir kültürü çıkar odaklı bir teklif dışında ikna etmek pek mümkün görünmemektedir. Bu da bu iki yüzlülüğün üstesinden çıkarlarına uygun bir ortam oluşturmadan gelmenin mümkün olmadığı anlamına geliyor.

Yazımı bitirmeden önce iki önemli not düşmekte fayda var. Batıyı eleştirirken Oksidentalizm'e düşmemek önemlidir. O yüzden özellikle bir Batılı olan MacIntyre'ı merkeze alarak analiz yapmaya çalıştım. Ancak Batı'daki tüm kişi, kurum ve milletlerin bu analize dâhil edilemeyeceğini de özellikle hatırlatmak isterim. İkincisi bazı okuyucular bu analizin günümüz Müslümanların bir kısmına ya da Uzak Doğu medeniyetlerine de uygulanabileceğini söyleyebilirler. Şüphesiz ki bu medeniyetlerin entelektüel ve sosyal hikâyesi ile gelişimi farklı olsa da Batı ve kapitalizm ile son aşırıda ciddi bir etkileşime girdiler. Bu etkileşimin benzer sonuçlara yol açması fazla şaşırtıcı olmayacaktır.

Nitekim Einstein'ın dediği gibi aynı şeyleri yapıp farklı sonuçlar beklemek aptallıktır. Çözölmek, nihilizme ve hedonizme düşmek istemiyorsak erdem ve maneviyatı toplum olarak kaybetmemek için özen göstermemiz gerekir. İşitli kapitalist-hedonist kültür bize mutluluk vadediyor gibi gözükabilir. Anlık hazlar hızlı mutluluk verir. Ama bu anlam ve derinlikte yoksun mutluluk kalıcı olamaz ve bilimsel çalışmaların da gösterdiği gibi daha çok acı ve boşluğa yol açar.